

ทรัพยากรเส้นทางปัญญาและสุขภาวะในบริบทโลกาภิวัตน์ : ศึกษากรณีสิทธิบัตรยาและความเสี่ยงด้านสุขภาพของ
ผู้ป่วยเอดส์

นางสาว วิภาพร เจริญวัฒนาชัยกุล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสังคมศึกษามหาบัณฑิต

สาขาวิชาสังคมวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2549

ISBN 974-14-2729-8

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

INTELLECTUAL PROPERTY AND HEALTH STATUS IN THE GLOBALISING CONTEXT : A CASE
STUDY OF DRUG PATENTS AND HEALTH RISK OF PEOPLE LIVING WITH HIV/AIDS

Miss Wipaporn Chalernwattanachaikul

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Sociology
Department of Sociology and Anthropology
Faculty of Political Science
Chulalongkorn University
Academic Year 2006
ISBN 974-14-2729-8
Copyright of Chulalongkorn University

492017

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ทรัพย์สินทางปัญญาและสุขภาพในบริบทโลกาภิวัตน์: ศึกษากรณี
สิทธิบัตรยาและความเสี่ยงด้านสุขภาพของผู้ป่วยเอดส์

โดย

นางสาว วิภาพร เจริญวัฒนาชัยกุล

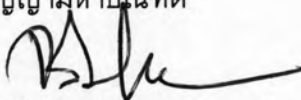
สาขาวิชา

สังคมวิทยา

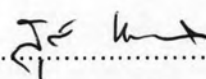
อาจารย์ที่ปรึกษา

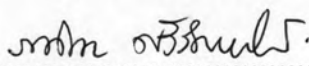
อาจารย์ ดร.ภาวิกา ศรีรัตนบัลล์

คณะกรรมการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

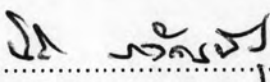

..... คณบดีคณะรัฐศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.จรัส สุวรรณมาลา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ สุริชัย หวันแก้ว)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(อาจารย์ ดร.ภาวิกา ศรีรัตนบัลล์)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.วิศณุ ทรัพย์สมพล)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิตติ ภาวัครพันธุ์)

วิทยานิพนธ์ : ทรัพย์สินทางปัญญาและสุขภาพในบริบทโลกาภิวัตน์ ศึกษากรณี สิทธิบัตรยาและความเสี่ยงด้านสุขภาพของผู้ป่วยเอดส์ (INTELLECTUAL PROPERTY AND HEALTH STATUS IN THE GLOBALISING CONTEXT : A CASE STUDY OF DRUG PATENTS AND HEALTH RISK OF PEOPLE LIVING WITH HIV/AIDS) อ.ที่ปรึกษา : อาจารย์ ดร. ภาวีกา ศรีรัตนบัลล์ , 198 หน้า , ISBN 974-14-2729-8

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเชื่อมโยงของทรัพย์สินทางปัญญากับสุขภาพ ในบริบทโลกาภิวัตน์ อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างทรัพย์สินทางปัญญากับหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าในบริบทสังคมแห่งความเสี่ยง ศึกษารูปแบบของความเสี่ยงต่อสุขภาพของผู้ป่วยเอดส์ที่ได้รับผลกระทบจากสิทธิบัตรยา ตลอดจนศึกษากระบวนการปรับตัวและการรับมือผลกระทบของระบบสิทธิบัตรยาในระดับนโยบายและระดับตัวบุคคล ซึ่งแนวคิดที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์ แนวคิดสังคมแห่งความเสี่ยง แนวคิดเรื่องทรัพย์สินทางปัญญา แนวคิดทฤษฎีนโยบายการสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า และแนวคิดเรื่องสิทธิของผู้ป่วยเอดส์

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยใช้การวิจัยเป็นเชิงคุณภาพเพื่อดูรูปแบบของความสัมพันธ์ในเรื่องของ ทรัพย์สินทางปัญญา หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า และสุขภาพ โดยมองความเชื่อมโยงใน 2 บริบท คือ บริบทกระบวนการโลกาภิวัตน์ และบริบทของความเสี่ยง เพราะผลกระทบที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวข้างต้น สอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวันที่เราประสบ และในการวิจัยครั้งนี้ มีกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ จำนวน 15 ท่าน

ผลการวิจัยพบว่าในบริบทโลกาภิวัตน์ทรัพย์สินทางปัญญามีความเชื่อมโยงกับสุขภาพอย่างชัดเจนในเรื่องของการเข้าถึงยาและบริการสุขภาพ โดยผ่านระบบการคุ้มครองในเรื่องของสิทธิบัตร ซึ่งผลการศึกษาพบว่าเป็นคุ้มครองเกินกว่าศักยภาพเทคโนโลยีและการพัฒนาประเทศ นอกจากนี้ยังพบว่าในสังคมปัจจุบันที่จัดเป็นสังคมความเสี่ยง ทรัพย์สินทางปัญญามีความสัมพันธ์กับหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า โดยโครงการหลักประกันสุขภาพระดับชาติ ได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะเมื่อพิจารณาในระดับหน่วยย่อย ก็คือ ประชาชนทุกคนที่จำเป็นต้องใช้ยา โดยเฉพาะยาที่มีสิทธิบัตร ทำให้งบประมาณด้านสุขภาพเพิ่มสูงขึ้น ดังนั้นถ้าการเปิดเสรีทางการค้าส่งผลให้ยาราคาสูงอันเนื่องมาจากการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาด้วยระบบสิทธิบัตรที่เข้มงวดและนานเกินไป สุขภาพก็จะได้รับผลกระทบ ในสถานการณ์ปัจจุบันที่เป็นอยู่ ผลต่อเรื่องดังกล่าวจึงก่อความเสี่ยงต่อสุขภาพของผู้ป่วยเอดส์ที่จำเป็นต้องเข้าถึงยาต้านไวรัสและบริการสุขภาพอย่างต่อเนื่องทำให้การเข้าถึงวิธีในการรักษาสุขภาพที่จะช่วยให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีมากยิ่งขึ้น

ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

สาขาวิชา สังคมวิทยา

ปีการศึกษา 2549

ลายมือชื่อนิติกร วิทยานิพนธ์ เจริญรัตนบัลล์
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....*ภาวีกา ศรีรัตนบัลล์*

4781147724 : MAJOR SOCIOLOGY

KEY WORD: INTELLECTUAL PROPERTY / PATENT / HEALTH RISK

WIPAPORN CHALERNWATTANACHAIKUL: INTELLECTUAL PROPERTY AND HEALTH STATUS IN THE GLOBALISING CONTEXT : A CASE STUDY OF DRUG PATENTS AND HEALTH RISK OF PEOPLE LIVING WITH HIV/AIDS. THESIS ADVISOR:PAVIKA SRIRATANABAN,Ph.D.198 pp.ISBN:974-14-2729-8

The purpose of this research is to study the connection between intellectual property and health status in the Globalising Context , to explain the relationship between intellectual property and Universal Health Coverage in a risk prone society, and to study the model of the various risks to the health of People living with HIV/AIDS that has been impacted by Drug patent system .The study will look at the whole process from the plan needed to challenge patent rights, starting at the policy level to the individual level. So, the concepts that will be researched here include globalisation, risk society , intellectual property, universal health coverage, and the rights of People living with HIV/AIDS.

This research is quality oriented where the researcher sets out to study the relationship in the context of intellectual property, universal health coverage, and health status by examining the connection in 2 areas. The areas are globalisation and risk factors , since the impact caused by the items discussed earlier is related to daily life we all face. Also in this research, the sample population of 15 individuals who provided invaluable data led to finding that the globalisation of intellectual property category is clearly related to health status in the case of obtaining medicine and general healthcare needs when under protection from the patent system.

The results of the study showed that too much protection is given to intellectual property rights considering the level of technology and country development. In addition, it was found that in the current risk prone society, intellectual property rights is related to universal healthcare in the case of national health care which was greatly affected. When considered on a small scale, each individual who has a need for medicine, particularly patent protected medicine, will cause the program's budget to increase at an alarming rate. So if the opening of free trade will cause intellectual property to come under strict patent laws for an unreasonably long period of time causing high costs for medicine, the health status of individuals will be directly affected .In the situation that we are currently in, the problems mentioned have caused an increase risk to the health of People living with HIV/AIDS that require a constant supply of medicine to fight the virus and health care, making it difficult for them to maintain a healthy lifestyle

Department...SOCIOLOGY AND ANTROPOLOGY...Student's signature *วิภากร เวชวิวัฒน์*
Field of study ...SOCIOLOGY.....Advisor's signature *ผศ. ปวีณา*
Academic year2006.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ถือเป็นความภาคภูมิใจประการหนึ่งในชีวิตของผู้เขียนเบื้องหลังความสำเร็จของงานชิ้นนี้เกิดจากแรงสนับสนุน และการให้ความช่วยเหลือจากบุคคลมากมาย อันดับแรก ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ ดร.ภาวีกา ศรีรัตนบัลล์ อาจารย์ที่ปรึกษาของผู้เขียน ซึ่งคอยให้แนะนำอย่างใกล้ชิด และดูแลการทำวิทยานิพนธ์ตั้งแต่เริ่มต้นจากการตั้งหัวข้อ และแนวทางที่จะศึกษาจนกระทั่งวิทยานิพนธ์เสร็จสมบูรณ์ ผู้เขียนขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ สุริชัย หวันแก้ว ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ , รองศาสตราจารย์ ดร.วิศณุ ทรัพย์สมพล และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิตติ ภาวครพันธ์ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ซึ่งคอยชี้แนะแนวทางการค้นคว้าวิจัยและสิ่งที่ควรค้นคว้าเพิ่มเติม ทำให้ผู้เขียนได้พัฒนาความสามารถทางการวิจัยอย่างถูกต้อง

ผู้เขียนขอขอบพระคุณผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่านที่มีส่วนช่วยเหลือในการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับงานวิจัย และยังได้สละเวลาอันมีค่าในการให้สัมภาษณ์รวมถึงให้ความช่วยเหลือในเรื่องเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ และคำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างสูงสุดแก่งานวิจัยชิ้นนี้ ผู้เขียนยังขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่ของคณะรัฐศาสตร์ และเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานในการสอบวิทยานิพนธ์ซึ่งอำนวยความสะดวกตลอดมา

ท้ายสุดนี้ บุคคลสำคัญที่สุดสำหรับผู้เขียน นั่นคือ ป้า แม่ เฮียและญาติพี่น้องของผู้เขียนเอง ซึ่งดูแลเอาใจใส่ในทุก ๆ ด้าน และเป็นกำลังใจสำคัญในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ รวมถึงเพื่อน ๆ ทุกคนทั้งที่ร่วมศึกษาที่คณะรัฐศาสตร์ และที่คณะเภสัชศาสตร์ ที่ร่วมสนับสนุนการร่วมเป็นกำลังใจที่สำคัญ ทำให้ชีวิตทางการศึกษาของผู้เขียนมีความสุขและสมบูรณ์ ดังนั้น ความสำเร็จของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงถือเป็นความสำเร็จของท่านเช่นกัน ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณอย่างจริงใจ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ

บทที่

1.	บทนำ.....	1
	1.1 หัวข้อการวิจัย.....	1
	1.2 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
	1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	14
	1.4 โจทย์การวิจัย.....	14
	1.5 สมมติฐานการวิจัย.....	14
	1.6 ขอบเขตของการวิจัย.....	14
	1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย.....	15
	1.8 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	15
2.	แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	17
	2.1 ทฤษฎีกระบวนการสร้างความทันสมัย.....	24
	2.2 แนวคิดเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์.....	25
	2.3 แนวคิดสังคมแห่งความเสี่ยง.....	37
	2.4 แนวคิดสังคมวิทยาวิทยาศาสตร์.....	54
	2.5 แนวคิดเรื่องทรัพย์สินทางปัญญา.....	57
	2.6 แนวคิดเรื่องหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า.....	64
	2.7 แนวคิดเรื่องสิทธิผู้ป่วยเอดส์.....	68
	2.8 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	71

3.	ระเบียบวิธีวิจัย.....	75
	3.1 กรอบแนวคิด.....	76
	3.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา.....	78
	3.3 วิธีการศึกษา.....	78
	3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	79
	3.5 การวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล.....	79
	3.6 ระยะเวลาในการดำเนินการ.....	80
	3.7 การเขียนรายงาน.....	80
4.	ภาพรวมทรัพย์สินทางปัญญาในประเทศไทยกับบริบทโลกาภิวัตน์.....	81
	4.1 ภาพรวมทรัพย์สินทางปัญญากับบริบทโลกาภิวัตน์	
	4.1.1 ความหมายของทรัพย์สินทางปัญญา.....	83
	4.1.2 บรรทัดฐานของทรัพย์สินทางปัญญา.....	85
	4.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างนวัตกรรมและทรัพย์สินทางปัญญา..	87
	4.1.4 ความพร้อมของประเทศและการก้าวไปสู่จุดที่จะได้รับ ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญา.....	92
	4.2 ประเด็นสาธารณะในเรื่องการเจรจา FTA ไทย-สหรัฐฯ	
	4.2.1 ผลประโยชน์สาธารณะจากการคุ้มครองทรัพย์สินทาง ปัญญา.....	98
	4.2.2 ปัญหาการเข้าถึงยา.....	100
	4.2.3 การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน.....	104
	4.3 การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาโดยในต่างประเทศ.....	110

5.	ทรัพย์สินทางปัญญากับความเสี่งด้านสุขภาพ.....	121
5.1	ความสัมพันธ์ของทรัพย์สินทางปัญญากับสุขภาพะในบริบทโลกาภิ วัตน์.....	122
5.2	ยากับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในประเทศไทย.....	126
5.2.1	สิทธิบัตรกับอุตสาหกรรมยา.....	127
5.2.2	โอกาสพัฒนาของอุตสาหกรรมยาไทย.....	130
5.3	ความสัมพันธ์ของทรัพย์สินทางปัญญากับหลักประกันสุขภาพถ้วน หน้า ในสังคมแห่งความเสี่ง.....	132
5.4	ความเสี่งต่อสุขภาพของผู้ป่วยเอดส์	
5.4.1	บทเรียนเอดส์ต่อการสร้างการรับรู้.....	141
5.4.2	การปรับตัวและการต่อสู้เพื่อชีวิต.....	143
5.4.3	ความเสี่งด้านสุขภาพและสิทธิมนุษยชนกับการเข้าถึงยา	145
5.4.4	การรับรู้ความเสี่งและการเคลื่อนไหวทางสังคม.....	153
6.	ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อจำกัด จริยธรรมการวิจัย.....	159
6.1	บทสรุป.....	160
6.2	ข้อจำกัดและอุปสรรคในการเข้าถึงข้อมูล.....	163
6.3	จริยธรรมการวิจัย.....	163
6.4	ข้อเสนอแนะในการทำงานวิจัยครั้งต่อไป.....	164
	รายการอ้างอิง.....	165
	ภาคผนวก.....	175
	ภาคผนวก ก คำอธิบายศัพท์.....	176
	ภาคผนวก ข จดหมายขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูล.....	179
	ภาคผนวก ค แบบสัมภาษณ์.....	183
	ภาคผนวก ง งานสัมมนาที่ผู้วิจัยได้เข้าร่วม.....	196
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	198

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดงสภาวะการณ์ในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน.....	3
2 แสดงสถานภาพสิทธิบัตรของยาต้านไวรัสกลุ่มที่ 1 ในประเทศไทย.....	10
3 แสดงสถานภาพสิทธิบัตรของยาต้านไวรัสกลุ่มที่ 2 ในประเทศไทย.....	11
4 แสดงสถานภาพสิทธิบัตรของยาต้านไวรัสกลุ่มที่ 3 ในประเทศไทย.....	11
5 แสดงกรอบแนวคิดในการประเมินสถานะทางสุขภาพในมิติต่างๆ.....	19
6 แสดงถึงตัวอย่างความเสี่ยงทางด้านสุขภาพที่มาจากกระบวนการโลกาภิวัตน์.....	35
7 แสดงถึงความสัมพันธ์ของความเสี่ยงในด้านต่างๆ กับสุขภาพ.....	47
8 แสดงประเภทของการคุ้มครองและข้อตกลงต่างๆ ที่ใช้คุ้มครองระบบทรัพย์สินทางปัญญา.....	62
9 แสดงระยะเวลาในการดำเนินการ.....	80
10 แสดงการบริโภคยาภายในประเทศ (ยาแผนปัจจุบัน) ในประเทศไทย.....	90
11 แสดงจำนวนสิทธิบัตรที่จดทะเบียนในประเทศไทย.....	95
12 แสดงบทสรุปประเด็นข้อคัดค้านที่เกิดขึ้นจากการเจรจาการค้าเสรี.....	109
13 แสดงกฎระเบียบการค้าระหว่างประเทศที่ส่งผลกระทบต่อระบบสุขภาพไทย.....	124
14 แสดงบริษัทยาขนาดใหญ่ 10 อันดับ.....	126
15 แสดงกรอบการคุ้มครองของพระราชบัญญัติสิทธิบัตรกับผลกระทบที่เกิดขึ้น.....	129
16 แสดงจำนวนผู้ป่วยเอดส์แยกตามอาชีพตั้งแต่ปี 2527-2549.....	138
17 แสดงจำนวนผู้ป่วยที่รับยาต้านไวรัสในประเทศไทย.....	139
18 แสดงค่าใช้จ่ายต่อเดือนโดยประมาณ ในการให้ยาต้านไวรัสเอดส์สูตรต่างๆ.....	148

สารบัญภาพ

ภาพประกอบ	หน้า
ภาพที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างนวัตกรรมและทรัพย์สินทางปัญญา.....	88
ภาพที่ 2 แสดงการลงทุนด้าน R&D ต่อประชากร (US\$ ต่อคน).....	96
ภาพที่ 3 แสดงการลงทุนในการวิจัยและพัฒนาของภาคเอกชนไทย (ปี 2545).....	97
ภาพที่ 4 แสดงยุทธศาสตร์ทางสังคมในการเรียกร้องต่อการเจรจาการค้าเสรี.....	107
ภาพที่ 5 แสดงความเชื่อมโยงแนวคิดของ Beck กับประเด็นการเจรจาการค้าเสรี..	136
ภาพที่ 6 แสดงยาที่มีสิทธิบัตร และผลกระทบที่เกิดขึ้น.....	147
ภาพที่ 7 แสดงยาที่มีสิทธิบัตร และผลกระทบที่เกิดขึ้น ภายใต้ข้อตกลงด้านการค้าเสรี.....	150
ภาพที่ 8 แสดงกระบวนการรับรู้ภาวะเสี่ยงของผู้ป่วยเอดส์.....	155